

Παιδί και βιβλίο

Του Κώστα Στοφόρου, με τη συνεργασία του Βαγγέλη Ηλιόπουλου, εκπαιδευτικού και συγγραφέα, Γενικού Γραμματέα του Κύκλου Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου και μέλους της επιτροπής Κρατικών Βραβείων του Υπουργείου Πολιτισμού.

Πριν από λίγο καιρό, ο 7χρονος Ίωνας, ο γιος μου, μου έδωσε μια μεγάλη χαρά. Κέρδισε το πρώτο βραβείο σε διαγωνισμό συγγραφής παιδικού παραμυθιού που διοργάνωσε το WWF, με θέμα: «Ένα ζώο στην πόλη». Στο διαγωνισμό συμμετείχαν παιδιά ηλικίας 6-14 ετών!

Δεν σας τα γράφω αυτά για να παινευτώ (εντάξει, παινεύομαι και λιγάκι!), αλλά για να επισημάνω το σημαντικό ρόλο που έπαιξε η σχέση του παιδιού με το βιβλίο από τους πρώτους μήνες της ζωής του...

Το γεγονός ότι του διαβάζαμε, ακόμη και την εποχή που στα έκπληκτα ματάκια του όλα αυτά μπορεί να έμοιαζαν... κινέζικα, έπαιξε προφανώς καθοριστικό ρόλο στο ότι μίλησε πολύ νωρίς και άρχισε να σχηματίζει μικρές προτάσεις (των δύο λέξεων) σε ηλικία 13-14 μηνών...

Από το «Λιχούδη το Λουκά» και το «Μουρή το Γουρουνάκι» των πρώτων μηνών της ζωής του, περάσαμε σύντομα στον Ευγένιο Τριβιζά και τα «Τρία Μικρά Λυκάκια» του, και από εκεί σε πιο πολύπλοκες ιστορίες.

Τώρα είμαστε στη φάση Ιουλίου Βερν και άλλων συγγραφέων, η ανάγνωση των οποίων δίνει και σε μας, τους γονείς ξεχωριστή χαρά.

Το αποτέλεσμα της -μακρόχρονης πλέον- σχέσης του παιδιού με το βιβλίο είναι η καλλιέργεια της φαντασίας, το εξαιρετικά πλούσιο για την ηλικία του λεξιλόγιο (όχι παπαγαλίζοντας απλώς λέξεις, αλλά με κατανόηση του νοήματός τους) και, φυσικά, η εύκολη παρακολούθηση της -δύσκολης- πρώτης δημοτικού καθώς και η αρμονική σχέση με την εκμάθηση ξένων γλωσσών (για να μην πούμε για το βραβείο!).

Με αυτές τις πρώτες σκέψεις άρχισα να γράφω γι' αυτή τη μαγική σχέση του παιδιού με τον κόσμο του βιβλίου και της φαντασίας. Μία σχέση που -δυστυχώς- πολλά παιδιά τη στερούνται, όπως φανερώνουν τα στοιχεία πρόσφατης έρευνας του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου. Το ζήτημα είναι, λοιπόν, πώς θα μπορέσουμε να αλλάξουμε την κατάσταση. Και για να την αλλάξουμε, πρέπει πρώτα να την κατανοήσουμε.

Ανησυχητικές στατιστικές

Τα στοιχεία πρόσφατης έρευνας, που έγινε για λογαριασμό του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου (ΕΚΕΒΙ), είναι μάλλον ανησυχητικά: Μόλις το 8,6% των Ελλήνων διαβάζει πάνω από 9 βιβλία το χρόνο, ενώ σχεδόν ένας στους δύο δεν διαβάζει ποτέ!

Τα σημάδια είναι εμφανή ήδη από την εφηβεία. Μόλις το 9,1% των παιδιών ηλικίας 15-17 ετών διαβάζει πάνω από 9 βιβλία το χρόνο... Ως δικαιολογία αναφέρεται η έλλειψη χρόνου, η οποία όμως δεν φαίνεται να αγγίζει την τηλεόραση. Οι έφηβοι στήνονται καθημερινά μπροστά στη μικρή οθόνη (80,9% δηλώνουν ότι βλέπουν τηλεόραση σε καθημερινή βάση -ο μέσος όρος παρακολούθησης είναι 204 λεπτά την ημέρα!).

Προφανώς, η πλειονότητα των παιδιών δεν έχει «εκπαιδευτεί» στην απόλαυση της ανάγνωσης. Η εκπαίδευση αυτή θα έπρεπε κανονικά να έχει αρχίσει από την παιδική ηλικία. Τότε είναι που θα μάθει το παιδί να αγαπάει το βιβλίο και θα εντάξει το διάβασμα στις καθημερινές του συνήθειες.

Δυστυχώς, σε πολλές περιπτώσεις το διάβασμα έχει πάρει τη μορφή «υποχρέωσης» και «αγγαρείας», με αποτέλεσμα τα παιδιά να κοιτάζουν όχι πώς θα ανοίξουν ένα βιβλίο, αλλά πώς θα το... κλείσουν!

Η αγάπη για το διάβασμα

Οι ειδικοί λένε -και προφανώς έχουν δίκιο- ότι ο καλύτερος τρόπος για να εξοικειωθεί το παιδί με το βιβλίο και να αγαπήσει το διάβασμα είναι να βλέπει τους γονείς του να διαβάζουν. Είναι φανερό ότι δεν είμαστε καθόλου πειστικοί όταν παρακολουθώντας σίριαλ και ριάλιτι στην τηλεόραση, αποχαυνωμένοι μπροστά στη μικρή οθόνη, καλούμε το παιδί να «ανοίξει και κανένα βιβλίο». Τα λόγια που του λέμε και τα πρότυπα που του παρουσιάζουμε δεν έχουν καμία σχέση μεταξύ τους.

Αν όμως το «καλό παράδειγμα» είναι σημαντικό, ωστόσο είναι φανερό ότι δεν αρκεί. Γιατί τα πάντα περνούν και τελικά κρίνονται από την προσωπική σχέση που θα αναπτύξει το παιδί με το βιβλίο και το διάβασμα.

Από την πολύ τρυφερή ηλικία πρέπει να διαβάζουμε στο παιδί, ακόμη κι αν μας φαίνεται πολύ μικρό. Ευτυχώς, υπάρχουν πια βιβλία για κάθε ηλικία. Ακόμη κι αν το παιδί είναι μηνών. Ακόμη κι αν δεν υπάρχουν καν λέξεις, αλλά μόνο εικόνες. Η επαφή με το μαγικό κόσμο του βιβλίου έχει ξεκινήσει. Το παιδί μαθαίνει ότι ανοίγοντας αυτό το μυστηριώδες αντικείμενο, ολόκληροι κόσμοι αρχίζουν να ξεπηδάνε. Οι σελίδες παίρνουν έναν αέρα μαγικό.

Όσο το παιδί μεγαλώνει και εξοικειώνεται με τις λέξεις, τα νοήματα γίνονται πιο σύνθετα. Διαβάζοντάς του, το βοηθάμε να μάθει και να πλουτίσει το λεξιλόγιό του και τη φαντασία του.

Η γνωστή ψυχολόγος Αλεξάνδρα Κορωπιώτου μου έλεγε παλιότερα ότι διάβαζε στα παιδιά της από πολύ μικρή ηλικία ποίηση: Ελύτη, Ρίτσο, Σεφέρη. Δεν πίστευε ότι μπορούσαν να κατανοήσουν τα νοήματα, αλλά έβλεπε ότι τα καθήλωνε η εκφορά, η ροή των λέξεων. Κάθονταν και άκουγαν, έστω και χωρίς να καταλαβαίνουν ακριβώς. Φαντάζομαι ότι

σήμερα η εξοικείωσή τους με την ποίηση θα ξεπερνά κατά πολύ την αντίστοιχη των παιδιών της ηλικίας τους.

Κι εγώ διάβαζα στο γιο μου βιβλία που δεν ήταν «της ηλικίας του». Πολλοί φίλοι απορούσαν. Κι όμως το παιδί το απολάμβανε. Ο «Τρελαντώνης» έχει γίνει ήρωάς του από την ηλικία των 5 ετών.

Συχνά, έχουμε την τάση να υποτιμούμε τα παιδιά και να τα αντιμετωπίζουμε λες και δεν μπορούν να καταλάβουν και πολλά πράγματα. Πιστεύουμε ότι το εξαιρετικά «ελαφρύ» είναι το μόνο που τους ταιριάζει. Κι όμως δεν είναι έτσι!

Η παιδική λογοτεχνία

Ευτυχώς, τα τελευταία χρόνια πολλά πράγματα φαίνεται να αλλάζουν στο θέμα της σχέσης του παιδιού με το βιβλίο. Η παλιά προχειρότητα με την οποία αντιμετωπιζόταν το θέμα -με λίγες φωτεινές εξαιρέσεις- δίνει τη θέση της σε μια πιο συστηματική αντιμετώπιση του θέματος. Ολοένα και περισσότεροι σημαντικοί συγγραφείς δραστηριοποιούνται στο χώρο της παιδικής λογοτεχνίας.

Η παιδική λογοτεχνία που άλλοτε είχε μάλλον «τραυματική» σχέση με το σχολείο, σήμερα φαίνεται να εντάσσεται πλέον με έναν πιο λειτουργικό τρόπο. Τα σχολεία πια καλούν συγγραφείς να συζητήσουν με τους μικρούς αναγνώστες, οι οποίοι έχουν διαβάσει βιβλία τους. Καταξιωμένοι συγγραφείς, όπως η Αγγελική Βαρελλά, η Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου και τόσοι άλλοι, σχεδόν καθημερινά επισκέπτονται εθελοντικά σχολεία. Παρά τα στοιχεία που αναφέραμε στην αρχή, βλέπουμε πια και τα παιδιά στα σπίτια τους να δημιουργούν σιγά-σιγά τη δική τους βιβλιοθήκη. Όλο και περισσότεροι γονείς αναγνωρίζουν την αξία του βιβλίου. Βιβλία της Ζωρζ Σαρή, της Άλκης Ζέη και άλλων συγγραφέων είναι **best seller**.

Τα παιδικά βιβλία έχουν γίνει ακόμη και αντικείμενο έρευνας και διδασκαλίας στα Πανεπιστήμια -όλα τα Παιδαγωγικά Τμήματα πια έχουν έδρες παιδικής λογοτεχνίας. Νέοι πανεπιστημιακοί καθηγητές, όπως η Τζίνα Καλογήρου, η Μένη Κανατσούλη, ο Ανδρέας Καρακίτσος, δίπλα στους παλαιότερους, όπως η Άντα Κατσίκη-Γκίβαλου, μελετούν και διδάσκουν νέες πλευρές της παιδικής μας λογοτεχνίας.

Ακόμη, τα βιβλία αποτελούν το επίκεντρο εκδηλώσεων. Σχολεία, βιβλιοθήκες, βιβλιοπωλεία, το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, ο Κύκλος Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου και άλλοι φορείς διοργανώνουν εκδηλώσεις για το βιβλίο και τη φιλιαναγνωσία.

Η ανάγνωση παιδικών βιβλίων από τα παιδιά είναι σημαντική, κρίνοντάς την κανείς με παιδαγωγικά, λογοτεχνικά, εκπαιδευτικά και μορφωτικά κριτήρια. Προσφέρει γνώση και αναγνωστική απόλαυση!

Τι σημαίνει «γράφω για παιδιά»;

Τα έργα που ανήκουν στην κατηγορία Παιδικού Λογοτεχνικού Βιβλίου, ή αλλιώς στην Παιδική Λογοτεχνία, πρέπει να μπορούν όντως να διαβαστούν και από παιδιά... Αυτό που έχει σημασία είναι η λογοτεχνία

να είναι κατάλληλη για τα παιδιά. Το ενδιαφέρον και η σημασία της εξαρτώνται από αυτό το χαρακτηριστικό.

Σε μία από τις πρώτες ιστορίες της ελληνικής παιδικής λογοτεχνίας αναφέρεται ότι «με τον όρο -παιδική λογοτεχνία- δεν εννοούμε βέβαια τα λογοτεχνήματα που έχουν γράψει ή γράφουνε τα παιδιά. Εννοούμε τα αισθητικά δικαιωμένα λογοτεχνικά κείμενα που είναι σε θέση να φέρουν το παιδί σε επαφή με το αισθητικό φαινόμενο της Τέχνης -και ειδικότερα της Λογοτεχνίας».

Πολλοί όμως από τους ίδιους τους δημιουργούς διαφωνούν ακόμη και για την αναγκαιότητα του όρου. Ο συγγραφέας Μάρκος Κρος έχει υποστηρίξει: «Όλο και περισσότερο ασπάζομαι την άποψη ότι δεν υπάρχουν παιδικά βιβλία. Είναι μία έννοια που επινοήθηκε για εμπορικούς λόγους και διατηρήθηκε από την τάση του ανθρώπου να ταξινομεί και να ομαδοποιεί... Αν πρέπει να κάνουμε μία ταξινόμηση στα βιβλία, αυτή είναι ανάμεσα σε καλά και κακά βιβλία».

Ο όρος «παιδική λογοτεχνία», που άλλοι τον αμφισβητούν επειδή κρίνουν ότι περιορίζει την αξία των λογοτεχνικών έργων, θεωρείται από άλλους ότι προσδιορίζει τα χαρακτηριστικά που πρέπει να έχει ένα έργο για να διαβαστεί από παιδιά, κάτι που βοηθά, επίσης, και τους γονείς να διαλέξουν.

Με ποια κριτήρια θα διαλέξουν οι γονείς;

Η εκδοτική παραγωγή όλο και αυξάνει. Κάθε χρόνο εκατοντάδες νέα βιβλία εκδίδονται από εκδότες που επενδύουν σε αυτά. Υπάρχει, δηλαδή, αύξηση των πωλήσεων και της ζήτησης νέων τίτλων για σύγχρονα θέματα; Σίγουρα το ότι κυκλοφορούν πολλά, πάρα πολλά, παιδικά βιβλία και το ότι πολλά από αυτά είναι εξαιρετικά χαμηλής ποιότητας και αισθητικής επηρεάζουν αρνητικά τη γενικότερη αντίληψη.

Το ότι ο καθένας γράφει και ένα βιβλίο για παιδιά, γιατί το θεωρεί εύκολο ή γιατί θέλει να εκδώσει τις ιστορίες και τα παραμύθια που λέει στα παιδιά του ή στα εγγόνια του, και το ότι βρίσκει εκδότη, ο οποίος μάλιστα μπορεί να κάνει μία ακριβή έκδοση, με έναν διάσημο και ταλαντούχο εικονογράφο, να κάνει εκδηλώσεις σε βιβλιοπωλεία και παρουσιάσεις σε περιοδικά, διαστρεβλώνει την άποψη που έχει η κοινωνία για το συγγραφέα παιδικής λογοτεχνίας και την ίδια την παιδική λογοτεχνία. Μπερδεύει τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς που καλούνται από την υπερπληθώρα και από κάποιες ατυχείς επιλογές εκδοτών -οι οποίοι εκδίδουν πολλά βιβλία που δεν έπρεπε να εκδοθούν με μόνο γνώμονα το κέρδος- να επιλέξουν τα καλά εκείνα παιδικά βιβλία που πρέπει να διαβάσουν τα παιδιά! Κι αν κριτήριο είναι το ποιο βιβλίο διαφημίζει η τηλεόραση, τότε υπάρχει ο κίνδυνος τα παιδιά να διαβάσουν μόνο βιβλία χαμηλής ποιότητας!

Συγγραφείς και θεωρητικοί του είδους προσπάθησαν να κωδικοποιήσουν τα σημεία αναγνώρισης της καλής παιδικής λογοτεχνίας. Ο ποιητής Κωστής Παλαμάς έλεγε ότι τα παιδικά βιβλία πρέπει να «γράφονται με την ίδια έννοια και προσοχή, με την ίδια λευτεριά και αφροντισιά που γίνονται τα φτερωτά βιβλία τα διορισμένα

για κάθε νου και για κάθε καρδιά». Η διάσημη συγγραφέας του Νιλς Χόλγκερσον, Σέλμα Λάγκερλεφ υποστήριξε ότι «το παιδικό λογοτέχνημα είναι αληθινό όταν αρέσει τόσο στους μεγάλους, όσο και στους μικρούς».

Συμβουλές αναγνωρισμένων συγγραφέων

Η Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, που κατέχει μία ξεχωριστή θέση στην ελληνική παιδική λογοτεχνία, σημειώνει μερικά χαρακτηριστικά, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιήσουν ως κριτήρια και οι γονείς, όταν διαλέγουν ένα βιβλίο για το παιδί τους:

- Λόγος λιτός
- Βωμολοχία και σαρκασμός σπανίζουν
- Σύντομες και καίριες περιγραφές
- Αμεσότητα στην αφήγηση
- Ταύτιση αναγνωστών με χαρακτήρες
- Έντονη και γρήγορη πλοκή σε ξεκάθαρο πλαίσιο
- Στοιχείο κάθαρσης
- Αγάπη του συγγραφέα για τον αναγνώστη

Ο συγγραφέας και κριτικός Μάνος Κοντολέων, από τους σημαντικότερους της γενιάς του, δίνει τη δική του άποψη:

- Ανάπτυξη και παρουσίαση των νοημάτων με τρόπους τέτοιους, ώστε να γίνονται κατανοητά από τα παιδιά.
- Λεξιλόγιο που αποφεύγει τη χρησιμοποίηση νεολογισμών ή αφηρημένων λέξεων.
- Δυνατή και -σε κάθε περίπτωση- συγκεκριμένη πλοκή,
- η οποία θα μπορεί να κρατά αμείωτο το αναγνωστικό ενδιαφέρον.
- Ύπαρξη και προβολή θετικών αξιών και αισιόδοξης ματιάς - στοιχεία που καλύπτουν τις ψυχολογικές ανάγκες παιδιών και εφήβων.

Για να επιλέξουμε σωστά

Ο Δρ. Άρνολντ Γρέμινγκερ, καθηγητής Παιδαγωγικής στην Ακαδημία του Φράιμπουργκ, σημειώνει εύστοχα στο βιβλίο του ότι «θα πρέπει να αποφεύγουμε να αγοράζουμε βιβλία στα μεγάλα εμπορικά καταστήματα και στα σούπερ μάρκετ, όπως πρέπει να αποφεύγουμε να αγοράζουμε κάλτσες στα βιβλιοπωλεία». Οι πωλητές στα μεγάλα εμπορικά καταστήματα δεν είναι εκπαιδευμένοι πωλητές βιβλίων και δεν είναι, επομένως, σε θέση να δώσουν έγκυρες και υπεύθυνες συμβουλές. Το πιο σημαντικό είναι να έχουμε έναν καλό βιβλιοπώλη που να γνωρίζει το αντικείμενο και να είναι ενημερωμένος. Ως γονείς, χαμένοι μέσα στην υπερπροσφορά παιδικών βιβλίων, είναι πολύ δύσκολο να διαλέξουμε μόνοι μας, χωρίς βοήθεια. Η καλή σχέση με το βιβλιοπωλείο είναι ίσως από τους σημαντικότερους παράγοντες για να κάνουμε τις σωστές επιλογές. Και καλό είναι βεβαίως να πηγαίνουμε με το παιδί και να ζούμε μαζί του τη χαρά της εξερεύνησης και της ανακάλυψης στα ράφια του βιβλιοπωλείου...

Από εκεί και πέρα, μπορούμε να ζητήσουμε και τη γνώμη της νηπιαγωγού ή της δασκάλας, ώστε να επιλέξουμε βιβλία που θα έχουν και την ανάλογη παιδαγωγική αξία.

Μπορούμε ακόμη να συγκεντρώσουμε πληροφορίες από τους ίδιους τους εκδοτικούς οίκους -δεν είναι ασήμαντη μια επίσκεψη στις εκθέσεις βιβλίου- αλλά και από λογοτεχνικά περιοδικά, ειδικά ένθετα εφημερίδων, κ.λπ., για να μη βρεθούμε μπροστά σε δυσάρεστες εκπλήξεις...

Πηγή είναι και οι βιβλιοθήκες. Δυστυχώς, στη χώρα μας δεν είναι ιδιαίτερος αναπτυγμένος ο θεσμός και συχνά κυριαρχεί η προχειρότητα. Ωστόσο, αρκετοί Δήμοι δραστηριοποιούνται σε αυτό τον τομέα με ικανούς βιβλιοθηκάρους. Είναι καλό να επισκεπτόμαστε βιβλιοθήκες με το παιδί. Να διαβάζει εκεί, να ζει την ατμόσφαιρά τους, να δανείζεται βιβλία -αν είναι δυνατόν- ενώ εμείς, παράλληλα, μπορούμε να συζητάμε με το βιβλιοθηκάριο για τα κατάλληλα βιβλία.

Γενικά, όσο ενημερωμένοι κι αν είμαστε, καλό είναι να ζητάμε πάντοτε βοήθεια από ειδικούς. Θα ανακαλύψουμε θησαυρούς που δεν μπορούμε να βρούμε από μόνοι μας.

Κι έχουμε περισσότερες πιθανότητες να κάνουμε το παιδί μας να αγαπήσει το βιβλίο, δίνοντάς του με αυτό τον τρόπο ένα πολύ σημαντικό εφόδιο κι έναν καλό σύντροφο για όλη του τη ζωή...

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΜΟΥ
ΚΙ ΕΓΩ